

PROBLÉMY OŽIVENIA EKONOMIKY SR A EÚ

Farkašovská Mária

EU Bratislava, Podnikohospodárska fakulta v Košiciach, Katedra ekonómie

We need to adopt the way of thinking of main representatives creating the present world, including the White Book of the European Union. The integration will form an internal market without borders, the market with free movement of capital, employees, goods and services. It is necessary to take care not to break the principle of reciprocity of mutual advantages for all participants in individual steps of the integration. There are many legislative as well as economic and social problems in this process. Scripts of separate integration steps have to be prepared. At the same time, we enter the information society which is orientated on knowledge and is being socially and economically created in the market environment.

Transformačný proces a jeho dopady na ekonomiku SR

Transformačný proces sa v slovenskej ekonomike, podobne ako v ostatných krajinách strednej a východnej Európy v ekonomickej oblasti realizoval v d'alekosiahlych zmenách, potrebných na uskutočnenie reálneho prechodu centrálne plánovanej ekonomiky na ekonomiku trhovú. Rozsah týchto zmien ako sa to po 10 rokoch ukazuje, sa na začiatku transformácie buď netušil alebo nedocenil.

Na začiatku transformácie sme vo všetkých krajinách, teda i na Slovensku, boli v situácii, kedy neexistovali žiadne praxou overené riešenia a otázka optimálnej hospodárskej politiky bola z toho hľadiska aj otvoreným technickým problémom. Ukázalo sa, že tu ide o veľmi zložitý proces, v ktorom nejde len o jednoduché riešenia spojené so slobodnými voľbami a makroekonomickou stabilizáciou, ale o mnoho zložitejšiu transformáciu spojenú s hlbokými štruktúrnymi zmenami, s vytváraním a fungovaním nových inštitúcií, so zmenou vlastníckych práv a so zásadnou zmenou postavenia štátu v ekonomike.

Väčšinou boli transformačné scenáre formulované veľmi jednoducho na základe troch procesov – stabilizácia, liberalizácia a privatizácia. Aj v ekonomike SR išlo predovšetkým zrejme o riešenie, že na predpokladanú cenu určitého hospodárskeho poklesu sa podarí rýchlo vytvoriť systémové i subjektové základy trhovej ekonomiky. Transformačný scénar však nebral na zreteľ, že pod vplyvom neuvažovaných premenných resp. faktorov ekonomického, sociálneho, inštitucionálneho, národnostného, či psychologicko-etického charakteru môže dôjsť k porušeniu kontinuity a rýchleho priebehu všetkých troch cieľových procesov a tým aj k pozmeneniu priebehu celého transformačného procesu.

Ukázalo sa, že transformačná recesia takmer vo všetkých krajinách nevynímajúc Slovensko niekoľkonásobne prekročila predpokladanú úroveň. Uvedená skutočnosť výrazne ochromila možnosti revitalizácie podnikovej sféry a do určitej miery i jej vlastnickej reštrukturalizácie. Na druhej strane problémový a netradičný proces privatizácie a formovanie trhovo sa správajúcich subjektov sa stal limitujúcim faktorom procesu ekonomickej stabilizácie liberalizácie.

Transformačný proces sa týmto spôsobom akoby dostal do akéhosi začarovaného kruhu, v ktorom neadekvátne načasovanie a realizácia jedného nástroja (resp. uvažovaného procesu) blokuje možnosť presadenia iného. Prekročiť tento problémový kruh sa bude dať zrejme len cestou nových postupov. Preto je potrebné, aby transformujúce sa ekonomiky nepodľahli izolacionizmu a národnému protekcionizmu, ale naopak, aby sa výraznejšie otvorili informáciám a skúsenostiam transformujúcich sa krajín.

Doterajší vývoj jednoznačne potvrdil, že keďže Slovensko má príliš malé ekonomické rozmery a jeho ekonomika je natoľko otvorená, že sa naskytá len veľmi obmedzená možnosť, aby mohlo svoje hospodárske parametre zlepšovať výlučne vlastnými silami. Je preto zvlášť dôležité sústrediť pozornosť na očakávaný vývoj v tých regiónoch, s ktorými má Slovenská republika úzke hospodárske vzťahy. Ide hlavne o krajiny Európskej únie, ako aj o susediace tranzitívne ekonomiky a v nich hlavne Českú republiku.

Pre ekonomiku SR je nesporne negatívnou skutočnosť, že v poslednom desaťročí ekonomika vyspelej Európy prvýkrát v povojnovom období zaznamenala nižší ekonomický rast ako USA. Predpokladá sa však, že trvale nízke nominálne úroky, pevné výmenné kurzy medzi euro a ostatnými západoeurópskymi menami, t.j. stabilné monetárne rámcové podmienky pre investície a obchod vnútri Európskej únie, ako aj zníženie doterajšieho nadhodnotenia eura voči USD, umožnia vyspelej Európe v období do roku 2001 dosahovať priemerný medziročný rast okolo 2,5 %, čo by znamenalo, že vyspelá Európa by nemala zaostávať za tempami rastu v USA, ani Japonska^x.

Otázky ekonomickej štruktúry Slovenskej Ekonomiky

Ak hodnotíme uplynulé obdobie vývoja ekonomiky SR, je možné vo všeobecnosti povedať, že transformačný proces viedol v slovenskej ekonomike k výrazným zmenám v sektorovej i odvetvovej štruktúre zamestnanosti a vytvoreného produktu. V tomto procese sa odrazila predovšetkým rozdielna schopnosť ekonomických subjektov pôsobiacich v rôznych segmentoch ekonomiky prispôbiť sa novej ekonomickej situácii s jej vnútornými i vonkajšími dimenziami. Uvedená rozdielna adaptačná schopnosť ekonomických subjektov bola pritom výrazne determinovaná predchádzajúcim vývojom, z časti aj rozdielnou adaptačnou schopnosťou manažmentov podnikov, resp. ich vlastníkov akceptovať prebiehajúce zmeny a aktívne sa im prispôbiť. Tento proces zďaleka nie je ukončený. V doterajšom období transformácie sa zmeny uskutočnili v tých vrstvách ekonomiky, ktoré sú mobilnejšie – v zmene štruktúry zamestnanosti, v štruktúre vyrobeného produktu – a menej v jeho málo mobilných vrstvách – vo výrobných zariadeniach a používaných technických a technologických postupoch. Inými slovami štruktúrny pohyb viedol na jednej strane k pozitívnym výsledkom v segmentoch ekonomiky, ktoré boli pri danom vybavení fixným kapitálom a technickým poznaním, resp. pri jeho nenáročných zmenách schopné prispôbiť sa novým ekonomickým podmienkam. Mal teda charakter pasívnej štruktúrnej adaptácie.

Adaptačný proces zároveň viedol k výraznému zníženiu výkonnosti ekonomiky a v značnej miere ohromil i schopnosť dosahovať – pri danej štruktúre a technickej úrovni výrobnej základne – postupne vyššiu výkonnosť.

Z praxe vyspelých krajín je zrejme, že hlavne v dlhšom časovom horizonte ekonomický vývoj nie je možný bez štruktúrnych zmien.

^x Pozri: Morvay, K. Očakávaný vývoj vonkajšieho ekonomického prostredia a jeho možné vplyvy na ekonomiku Slovenska. Ekonom. čas., 46, 1998, č. 2. s. 219-240

Podnety ku štrukturálnym zmenám prichádzajú ako zo strany dopytu, tak zo strany ponuky.

Okrem týchto vnútorných impulzov sa objavujú podnety z vonkajšieho ekonomického prostredia. patria k nim hlavne náhle zmeny svetových cien dôležitých výrobných vstupov a zmeny konkurenčných podmienok na medzinárodnom trhu.

Uvedené impulzy štrukturálnych zmien pôsobia jednak na presun v štruktúre dopytu, jednak si vynucujú zmeny v štruktúre ponukovej strany. V trhovej ekonomike musia jednotlivé sektory, odvetvia i podniky neustále reagovať presunmi výrobných faktorov, prípadne ich adaptáciou, na tieto impulzy, prispôbovať ponuku, jej objem, štruktúru, trhovými signálom.

Štrukturálne zmeny sú vždy spojené s väčšími či menšími nákladmi, ktoré sú vynútené adaptáciou výrobných faktorov, často celých odvetví alebo regiónov, na nové podmienky na trhu. Ide o náklady súvisiace s prechodom na novú výrobu (s výstupom z odvetvia a vstupom do nového odvetvia), so získaním novej kvalifikácie pracovníkov i s presunmi v územnom rozdelení produkcie.

Štrukturálna politika si teda obvykle kladie za cieľ tvorbu takých ekonomických podmienok, pri ktorých náklady spojené s nevyhnutými štrukturálnymi presunmi (vecné, ale hlavne sociálne) budú čo najmenšie.

Aká je teda slovenská realita z hľadiska štrukturálnej politiky, ako nevyhnutného predpokladu nielen oživenia ekonomiky, ale hlavne ekonomického rastu. Slovenská ekonomika sa nachádza v stave hospodárskej recesie, na čom sa podieľa okrem nedostatočne rýchleho etablovania trhu aj problémová stabilizačná politika a privatizácia.

Všetky príčiny hospodárskej recesie ešte dokonale nepoznáme. Je zložité vysvetliť, prečo sa neupustilo od štandardného ekonomického scenára v transformácii v čase, keď už boli zrejme jeho negatívne dôsledky. Ešte stále nevieme analyzovať prebiehajúce procesy pre nedostatok potrebných informácií a okrem toho bude zrejme nutný i väčší časový odstup, aby sa dalo objektívnejšie zhodnotiť čo hospodárska politika nášho štátu realizovala v pozitívnom či negatívnom zmysle a čo prinesie ďalší ekonomický vývoj.

Napriek tomu je nutné u nás vytvoriť pre štrukturálne zmeny rámcové podmienky a to podporou trhového prostredia. Taktiež by v našich podmienkach malo platiť, že práve podniky by sa mali stať hlavným nositeľom štrukturálnych zmien. Keďže vlastnícka štrukturalizácia napriek jej problémovému charakteru je v podstate v záverečnej fáze, podľa nášho názoru až privatizované podniky môžu reálne posúdiť a na základe ekonomických kritérií rozhodnúť, ktoré výroby majú byť utlmené, ktoré výrobné programy sú perspektívne, ako znížiť náročnosť na vstupy, predovšetkým energetické, s akými výrobkami sa môžu najlepšie uplatniť na svetovom trhu a ktoré zahraničné výrobky sú pre nich najvýhodnejšie. Rovnako je pre nás dôležitá orientácia na otváranie sa našej ekonomiky, hlavne v procese asociácie do EÚ. Je to zodpovedajúca štrukturálna stratégia, hlavne pre ekonomiku tak malých ekonomických rozmerov ako je naša.

Svoje priority vláda má možnosť presadzovať fiškálnymi, úverovými a inými ekonomickými nástrojmi.

Na druhej strane, keďže fáza realizácie štrukturálnej politiky by mala byť na podnikoch, ako problém tu vidíme skutočnosť, že v našich podmienkach ešte tlak trhu dôsledne nepôsobí a zatiaľ sa ešte nesformoval typ podnikového správania, zodpovedajúci trhovým podmienkam a vyznačujúci sa úsilím o čo najlepšie uspokojovanie požiadaviek odberateľov pri minimálnych nákladoch. Naďalej pretrváva typ správania sa podniku, ktorý je zameraný

len na prežitie, resp. jeho udržanie v prevádzke a to pri vynaložení čo najmenšieho úsilia. Netreba zvlášť zdôrazňovať, že takéto podnikové správanie, ktoré neuvažuje s dlhodobším rozvojom je neprijateľné a neprijateľné z hľadiska realizácie štrukturálnych zmien.

To znamená, že ak tlak vonkajšieho prostredia je už tak výrazný, že je ho možné stotožniť s oživením našej ekonomiky, bude nevyhnutné eliminovať predovšetkým tie faktory, ktoré ochromujú podniky, t.j. eliminovať tendencie stratégie prežitia, destabilizáciu manažmentu, stratu odbytových trhov a finančnú krízu podnikov. Zvlášť negatívne v tejto oblasti pôsobí pokles sklonu k investovaniu, ktorý je pravdepodobne dôsledkom nepredvídateľnosti vývoja ekonomiky a neochoty znášať riziko spojené s dlhodobými účinkami prijímaných rozhodnutí.

Celkovo je možné konštatovať, že zmeny v priemyselnej výrobe a tržbách ukazujú, že tendencie, ktoré politici považovali za negatívne už v roku 1991, sa počas ďalšieho obdobia väčšinou prehlbili. Základné priemyselné odvetvia posilnili svoje dominantné postavenie a zvýšil sa aj podiel energetiky. Ďalej sa oslabil ľahký priemysel, kým odvetvia produkujúce investičné statky sa po oslabení na začiatku transformácie postupne vrátili na svoje pozície. Zmyslom tejto stručnej analýzy bolo poukázať, že štrukturálne problémy slovenského priemyslu, ktoré už v roku 1991 považovali politici za výrazné, sa počas 90. rokov podľa všetkých indikátorov skôr zhoršili. Zámerom teda je, že štrukturálna politika vlád zlyhala vo svojom základnom celi – zmeniť tento vývoj.

Stratégia vývoja ekonomiky SR so zreteľom na asociácie do EÚ

V nasledujúcich rokoch, ktoré nás čakajú nemá zrejme Slovensko inú alternatívu ako vytvárať novú stratégiu rozvoja v súvislosti so zámermi zapojiť sa do európskej integrácie. Súbežne však treba ešte kvalitnejšie pôsobiť v smere tvorby štandardnej trhovo orientovanej ekonomiky, ekologicky prijateľnú s prislúchajúcimi sociálnymi atribútmi. Budúce obdobie si bude vyžadovať primerané osvojenie si poznatkov, návykov a skúseností pre zvládnutie HiTech informačnej spoločnosti vzhľadom na globálnu ekonomiku sveta. Potrebujeme ďalej zvládnuť súčasnú štrukturalizovanú štandardnú ekonomiku, ktorá sa tvorila dlhé historické obdobie a v ktorej máme dvojgeneračnú medzeru. Nemožno opomenúť nové prúdy tvrdej konkurencie v globálnom svete, kde delenie trhov a zdrojov je tvrdým stretom záujmov.

Pre zapojenie slovenskej ekonomiky a následné prepojenie do integračných zoskupení Európskej únie je nevyhnutnou požiadavkou osvojiť si „Bielu knihu“ Európskej únie a myslenie protagonistov súčasného sveta. Tak rozsiahly dokument, ako je Biela kniha sa opiera o kľúčový strategický cieľ a to je kompatibilita podmienok a mechanizmov fungovania vnútorného trhu v Európskej únii s asociovanými krajinami.

Závery Bielej knihy zdôrazňujú, že asociované krajiny musia dbať, aby sa v celom procese jednotlivých krokov neporušil princíp vzájomnej výhodnosti pre všetkých účastníkov, lebo je to spojené s problémami ľudskej a ekonomickej nerovnosti. V podstate je tu vyjadrená požiadavka Paretovského optima, kedy ani jeden z účastníkov integračného procesu nemôže zlepšovať svoju situáciu bez toho, že by nepoškodil postavenie tých druhých. V tejto súvislosti je možné vysloviť domnienku, že to budú narušovať alebo obchádzať silnejší. Ďalej treba poznamenať, že asociované krajiny sa dostanú do nových dimenzií, ktoré môžu byť nezvratné. Všetko preto treba dôkladne, s časovým predstihom premyslieť a pripraviť nové scenáre vývoja. Etapu príprav, hodnotení, legislatívnych úprav treba vykonať v predstihu, pred vstupom do EÚ, lebo následná transformácia spoločenská, politická, ekonomická, právna a sociálna bude ireverzibilná, a preto by mala mať racionálnu podstatu bez deštrukcie zdrojov národného hospodárstva. Paretovský princíp požaduje, aby bola zachovaná zásada vzájomnej

výhodnosti a neporušovania zásady rovnosti medzi partnermi. Otázkou však ostáva, či sa podarí vybudovať adekvátny mechanizmus zákonodarstva.

Pri každej domácej inštitúcii treba horizontálne a vertikálne vytvoriť tvorivé prostredie pre skúmanie požiadaviek integrujúcich podmienok a ich implementáciu v reálnom čase a živote daného asociovaného štátu. Treba vytvoriť nové inštitucionálne pomery na všetkých stupňoch štátu, čo si pochopiteľne vyžiadal určitý nemalý časový horizont.

Treba si veľmi dôkladne uvedomiť, že v EÚ bude pôsobiť odlišný stav ako v asociovaných krajinách, a to hlavne v oblasti ekonomických slobôd, v sociálnej dimenzii a v ekologickom prostredí, vzhľadom na prelievanie jednej stránky do druhej, z jednej krajiny do druhej, pri voľnom pohybe kapitálu, pracovných síl, tovarov a služieb. Treba mať pripravené rôzne scenáre možných prvkov, ktoré budú vyplývať zo stratégie. Znova si tu treba položiť otázku, či bude schopná takéto stratégie koncipovať a pripravovať naša slovenská inštitucionálna sféra svojim personálnym zložením. Je však nesporné, že našu stratégiu i stratégie ostatných asociovaných krajín v oblasti hospodárskej súťaže a obchodu treba zosúladiť so stratégiami EÚ v čase i priestore. K tomu je však potrebné mať solídne makroekonomické koncepcie a poznatkový fond.

Problém slovenskej ekonomiky v súčasnej realite však znie ináč. Ako oživiť mikrosféru, aby nastúpila inovačný rozvojový smer. Tento nový inovačný smer v mikrosfére potom odhaľuje i princípy a pravidlá tvorby novej makrosféry. Vzťah mikrosféry a makrosféry je vzťahom novej kompozície celostnosti. Nový celok v zmysle spätnej podmienenosti prisudzuje nové funkcie objektu mikrosféry, ktoré sú adaptovateľné, ale súčasne si vyžadujú nové druhy jedincov pre tvorbu kvalitatívne nového komplexu^x. Odkiaľ však má novo sa formujúci celok (ekonomika SR) vziať týchto nových jedincov, ktorých tak nevyhnutne potrebuje ?^x Niet pochýb o tom, že k tomu je nevyhnutný adekvátny informačný systém a prirodzene i značná redunďnosť tvorby a rozvoja nových úspešných riadiacich pracovníkov v demokratickom vývojovom prostredí. Ak sa do našich podmienok transformuje určitá makroekonomická teória a prax, ale nie je pritom schopná využiť to čo bolo pozitívne, ani nájsť zdroje na dovoz chýbajúceho, je zrejmé, že takáto teória je samoučelná, pretože postráda prvok užitočnosti.

Ak v okolí systému niet nových inovačných mikroštruktúr, ktoré by rýchlo nastúpili na miesto prežitých a ustupujúcich (napr. závodov, inštitúcií, služieb a finančných inštitúcií a pod.) je to signál, že vývojový proces v tomto prostredí nemôže postupovať samoregulačne. Ak má transformácia ekonomicky pokračovať, a to pokračovať v smere priblíženia sa Európskej únii, a nie stagnovať, treba vymeniť i prísun základného materiálu, obnoviť a sfunkčniť krvný obeh ekonomiky t. j. finančný systém a zabezpečiť otvorenosť pre sformovanie novej kvality fungovania ekonomiky na moderných trhových princípoch. V uvedenej súvislosti môže ísť o transfér nových technológií a „know-how“ zo zahraničia, vývoj patentov a vynálezov iných organizačných štruktúr doma, ale hlavne o vyškolenie ľudí, ktorí chápu nové pravidlá úspešnej prevádzky ekonomických aktivít a vedia ich realizovať v každodennej činnosti.

Ak sa v súčasnej transformácii a paralelne i v asociačných tendenciách prejavujú nedostatky z nedostatku poznatkov – potom spoločnosť musí riešiť tento deficit. Adekvátne poznatky o celistvosti sveta a miesta Slovenska v tomto novom svete sa stávajú strategickou prioritou.

^x Pozri: Ivanička, K.: Synergetika a ekonomika. Bratislava, ALFA, 1993

^x Pozri : Andrašik, L.: V očakávaní ucelenej hospodárskej politiky: Schyľuje sa k obratu. In: Národná Obroda (21.4.1994)

Je nesporné, že v súčasnosti sa práve ľudská tvorivosť stáva kľúčovým faktorom spoločnosti, ktorá profituje z poznatkov i ekonomicky, ktorá je konkurencieschopná vďaka vyššiemu obsahu informačných vstupov.

Zrejme niet žiadnych pochybností o tom, že kapitál je tiež podstatný a že za peniaze je možné kúpiť poznatky. A naopak, často poznatky substituujú peniaze, energiu i materiál. Ak niet dostatok kapitálu a to je slovenská realita, úloha jeho substitúcie poznatkami výrazne rastie.

V praxi sa často pertraktujú problémy, že zahraničný kapitál na Slovensko prúdi veľmi pomaly a obozretne. Ak sa zamyslíme nad filozofiou jeho tokov, dospejeme k záveru, že kapitál na Slovensko prúdi podľa pravidiel poznatkovo orientovanej ekonomiky. Prúdi tam, kde je istota ovládania šírenia informácií, tam odkiaľ sa ovláda trh a pod. Má záujem o kľúčové energetické diela a kľúčové infraštruktúrne ťahy, ktoré umožňujú kontrolu určitého geopolitického a geoeconomického priestoru. Prioritou prenikania zahraničného kapitálu už nie je klasicky chápaná komoditná sféra, ale poznatková a obehová sféra a infraštruktúra. Hlavný záujem sa sústreďuje na to, čo je elastické, dynamické, schopné preorientácie a adaptácie na novovytvorené podmienky.

Chápanie trhu vo vyspelých krajinách sa mení, lebo sa mení hlavný objekt trhu. Je to presun od klasických a tradičných komodít na poznatky a od poznatkov závisia komodity. Hlavná oblasť trhu sa presunula na informačnú sféru a to si vyžaduje i adekvátnu zmenu ekonómie a jej rýchle vstrebávanie do praxe transformujúcich sa krajín.

V popredí záujmu je napr. princíp rastúcej návratnosti, ktorý odhaľuje, že v ekonomike založenej na poznatkoch vládne princíp nedokonalkej konkurencie. Počiatkové výhody získame pri vstupe do EÚ len novými objavmi a ich aplikáciou v praxi, ich ovládnutie, naučenie sa týmto novým – obyčajne generačne a principiálne úplne novým odlišným prístupom sa stávajú nezvratnými.

Táto skutočnosť je jedným z dôkazov, že tvorba iniciálnej štruktúry pre štart do EÚ sa nemôže opierať o neoklasickú teóriu, t. j. model klasickej reformy ekonomiky bez aplikácie poznatkovo orientovanej ekonomiky je pre Slovensko málo užitočný, nech by ho propagovali akékoľvek prestížne medzinárodné organizácie.

Záver

Ak sme sa v tejto stati touto problematikou nezaoberali, pokladáme za nevyhnutné konštatovať, že ak západoeurópske regióny nebudú mať jednotnú filozofiu pre riešenie vlastných problémov, nemožno očakávať prijatie nových členov, ktorí zhoršia ich vlastné problémy^x V Európskej únii badať dve tendencie: na jednej strane naplniť Maastrichtské dohody a ich ďalšie ešte nejasné koncepcie, politické a ekonomické a na druhej strane pretvorenie EÚ do globálnej ekonómie v rámci celosvetového spoločenstva a spôsob delenia synergických efektov globálnej ekonómie.

Treba teda súčasne študovať i riešiť problémy transformácie slovenskej ekonomiky a jej zapojenie do EÚ ale i NATO, ale aj vývoj globálne sa vytvárajúcej ekonomiky. Nejde tu len o prirodzenú tendenciu vývoja ekonomiky sveta, ale ide o mohutne organizovaný prúd globálneho sveta, v ktorom hlavní svetoví protagonisti získajú celosvetové synergické efekty a tým, ktorí sa do toho zapoja získajú aspoň výnosy z rozsahu. Musíme sa stať účastníkmi

^x Pozri: Stanek, P. – J. Černá: Realita a perspektívy Európy, Infor. bulletin SIA 8/1996

tohto procesu. Tretej cesty niet ak nechceme skončiť na ekonomickom „smetisku“ rozvojových krajín. Našu budúcnosť transformujúcej sa ekonomiky musíme hľadať v integrácii s Európskou úniou. Musíme si premyslieť o akú civilizáciu sa usilujeme, ako v nej zabezpečíme ekonomický rast a ako budeme riešiť sociálnu nerovnosť.

Problém nášho vstupu do EÚ je aktuálnym, ale dlhodobým problémom. K tomuto kroku bude možné pristúpiť až vtedy, keď slovenská ekonomika bude aspoň čiastočne kompatibilná s ekonomikami krajín EÚ. Transformačný proces bude veľmi zložitý a často aj bolestivý, pričom bude narastať jeho náročnosť. EÚ totižto nezostáva stáť na mieste, ale vyvíja sa smerom k politickej únii. Prispôbiť sa treba nielen dnešnému, ale i budúcemu vývoju ES. Nie my budeme v budúcnosti vstupovať do EÚ ale EÚ nás bude prijímať, resp. neprijímať. Relatívne je to to isté, ale v skutočnosti je to veľký rozdiel. Jeho podstatou je to, že EÚ bude určovať „pravidlá hry“. Súčasne treba zdôrazniť, že približovanie sa pomerom EÚ bude tým nádejnejšie, čím rozsiahlejšie budú naše vzťahy s jej dnešnými i budúcimi členmi.

Literatúra

- [1] BALDWIN, R. – FRANCOIS, F. – PORTES, R.: European Union Enlargement. London, Center for Economic Policy Research 1997.
- [2] Biela kniha, 1. vydanie, Slovak Academic Press, Bratislava, 1995.
- [3] DRUCKER, P.E.: Postkapitalistická spoločnosť, Praha, Management Press, 1993.
- [4] GABRIELOVÁ, H. et al: Konceptné východiská makroekonomickej politiky SR. Výskumné práce, č. 36. Bratislava, Ekonomický ústav SAV 1996.
- [5] GERSTENBERGER, W: Sectoral Impacts of the: Internal Market on German Manufacturing Industry. Munich, IFO 1989.
- [6] HLAVATÝ, E.: Koordinácia cieľov menovej a finančnej politiky, vzťah centrálnej banky k vládnomu sektoru. Expertízne štúdie, č. 38. Bratislava, Ekonomický ústav SAV 1997.
- [7] IŠA, J.: Hospodárska stratégia SR a jej zahranično-ekonomické determinanty. Ekonomický časopis Journal of Economics, 42, 1994, č. 12.
- [8] IVANIČKA, K.: Dni rozpadu a prosperita Slovenska. In: Literárny týždenník č. 15, 1994.
- [9] JURÍČKOVÁ, V.: Priebeh a výsledky transformačných procesov v podnikovej sfére SR. Výskumné práce č. 38. Bratislava, Ekonomický ústav SAV 1996.
- [10] KLAS, A.: Nové trendy vo vývoji faktorov ekonomickej výkonnosti v hospodársky vyspelých krajinách. In: Štruktúra (priemyselná) politika v období ekonomickej transformácie. Expertízne štúdie č. 87. Bratislava, Ekonomický ústav SAV 1997.
- [11] KLAUS, V.: Makroekonomická stránka systémových zmien: Poučení z české zkušenosti. Praha 21.3.1994. (Prednáška pri udelení čestnej vedeckej hodnosti Doctor honoris Causa na Vysokej škole ekonomickej v Prahe).
- [12] KOIZUMI, T.: Global Interdependence and the Patterns of Interaction and Transformation of Human Systems. In: Cybernetica. roč. 36, č. 4/1994.
- [13] MALASKA, P. – TURKU: Forces Molding the Late – Modern, Late – Industrial World of Today. Plenary Speech WFSF, XIII. World Conference, 1993.
- [14] MASUDA, J.: The Opportunity society: Time for a Life Worth Living. In: The Futurist, č. 5/1990.
- [15] SCHUMPETER, J.: The Theory of Economic Development. Cambridge, Harvard University Press, 1949.

- [16] Slovenská ekonomika v etape príprav na vstup do Európskej únie. Expertízne štúdie č. 78, 1. etapa riešenia. Bratislava, Ekonomický ústav SAV 1996.
- [17] Slovenská ekonomika v etape príprav na vstup do Európskej únie. Expertízne štúdie č. 91, 2. etapa riešenia. Bratislava, Ekonomický ústav SAV 1997.
- [18] TOFFLER, A.: The Third Wave. New York, Bantam Books, 1981.
- [19] ZELENÝ, M.: Eastern Europe: Quo Vadis? New York, Graduate School of Business Fordham University at Lincoln Centre, 1993.

Kontaktná adresa:

doc. Ing. Mária Farkašová, CSc.
Katedra ekonómie
Ekonomická univerzita Bratislava
Podnikovohospodárska fakulta
Tajovského13
041 30 Košice
tel. 095/62 238 14
E-mail: tothova@economy.euke.sk

Recenzoval: prof.PhDr.Karel Lacina,DrSc., Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoje,
FES,UPa